

**Н.І. ЛИТВИНЕНКО, к.е.н., доцент,
ДВНЗ «Національний гірничий університет»,
м.Дніпропетровськ, Україна,
natalyt33@mail.ru**

ПОШУК РЕНТИ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КРАЇНИ : КРОСКУЛЬТУРНИЙ І ЧАСОВИЙ ВИМІР

У статті проведена оцінка пошуку ренти у сфері бюджетного фінансування для 54 країн. Зроблено короткий аналіз причин високого рівня ренти по окремим країнам. Досліджено взаємозв'язок між рівнем ренти та соціально-економічним розвитком країни.

Ключові слова: пошук ренти, корупція, соціально-економічний розвиток.

В статье проведена оценка поиска ренты в сфере бюджетного финансирования для 54 стран. Сделан краткий анализ причин высокого уровня ренты в отдельных странах. Исследована взаимосвязь между уровнем ренты и социально-экономическим развитием страны.

Ключевые слова: институты, институциональная экономика, поиск ренты, коррупция, социально-экономическое развитие.

N.I. Litvinenko

Rent Seeking and Social and Economic Development of the Country: Cross-Cultural and Time Analysis

The article covers the problem of rent seeking. Foreign and national literature on the issue in question was reviewed. This problem has been studied since 1967 when Gordon Tullok presented his work to scientific society. Significant contribution was made into the formation of rent seeking theory by such economists as A.Krueger, J.Buchanan, R.Tollison. A. Haberber was the first to develop qualitative evaluation method for rent seeking – “Haberber triangle”. Apart from that there was developed the evaluation of rent seeking in the sector of budget financing.

The method was developed by E. Katz and J. Rosenberg and specified with the help of correlation and regression analysis by Demirbas. The calculation method of the corrupt practices scale in the state is developed by public organization “Transparency International”. Theoretical aspects of rent-oriented behavior in Russia were studied by R. Nuriyev, A. Zaostrovtssev, J. Kuznetsov, in Ukraine by V. Demytyev. Quantitative evaluation has not taken place yet.

The use of the terms “rent seeking” and “utilitarianism” was specified in national economics.

The rent for 54 countries was calculated with the help of evaluation method for rent seeking in the sector of budget financing developed by E.Katz, J. Rosenberg and D. Demirbas.

According to the theory by E.Katz and J. Rosenberg all the changes that take place in the proportional allocation of state expenditure are captured by the pressure groups pursuing their own purposes. They admitted the assumptions: 1) the initiative in rent seeking is taken by the pressure groups, that use the real –time means in the seeking of the rent; 2) the total scale of the rent seeking is equal to the changes in proportional allocation of the budget according to the purposes.

The evaluation of the social losses after rent seeking in the sector of budget financing was conducted during 1998-2010.

The results of the analysis define the social losses after the rent-oriented behavior as high for the majority of the countries. In many cases the level of rent fluctuates during the period of research. It can be explained by the number of the reasons varying from one state to another.

Interesting fact was discovered, namely the interaction between the level of state development and corruption practices and rent seeking losses depend on the current economic situation in the world. The level of corruption and rent seeking losses lowers during stable period in economically developed countries and economic decrease brings the growth of rent seeking in all the countries without any exception. From utilitarianism perspective it indicates that the part of the society in crisis do not want to lower the comforts consumption and resort to rent-oriented behavior.

The following empirical research will help us to detect the norms and rules together with the other causes in favor of rent-oriented behavior of the members of society and the ones that hamper it as well.

Key words: rent seeking, corrupt practices, social and economic development.

© Н.І. Литвиненко, 2014

Аналіз світової економічної літератури показує значний інтерес до проблеми пошуку ренти з 1967 року, коли ця тема була вперше винесена на розгляд широкому колу фахівців Г. Талоком і до сучасних днів. На сьогодні це вже сформована теорія, яка має інструментарій для дослідження теоретичних проблем та емпіричної оцінки втрат суспільства від ренто-орієнтованої поведінки його членів.

Засновником теорії пошуку ренти є американський вчений-економіст Г. Талок. Його перша праця з основами теорії вийшла у 1967 році. В своїй класичній праці “Суспільні втрати від тарифів, монополій і привласнення” він описав три окремих, але пов’язаних феномена. Перший із них це політична рента від тарифів, що означає отримання окремими фірмами преференції у експортно-імпорتنих галузях завдяки впливу на уряд. Другий феномен – отримання ренти від монополії. У цьому випадку фірма намагається установити штучну монополію або утримати вже існуючу. І третій випадок, коли рента отримується в результаті незаконного отримання власності інших осіб. В кожному із цих випадків реальні ресурси витрачаються на спроби отримати доходні трансферти. Отже, із ресурсів не виробляють товари та послуги, натомість вони стають чистими втратами суспільства. До того ж, втратою ресурсів для суспільства є створення індивідуумами витрат протидії податковим тарифам, опору утворенню монополій і прийняття дорогих заходів, які попереджують привласнення. Політичної ренти може мати велику кількість форм [1].

Дж. Бьюкенен досліджував досить цікавий феномен зростання бюджету розвинутих країн, однією із причин такого безпрецедентного зростання витрат він вважав пошуки політичної ренти. У своїй відомій роботі “Границі свободи” він досліджував моделі поведінки державних діячів і дійшов наступних висновків: “якій би цілі не була підпорядкована політична кар’єра, сутність політики одна: сприяти розширенню бюджету. Незалежно від того, які завдання ставляться (безкорисливе служіння народу або збагачення), для кращого виконання своїх завдань політику необхідно більший бюджет” [2].

Р. Толисон визначив пошук політичної ренти як витрати рідкісних ресурсів за для захоплення штучно зробленого трансферту. Слід відмітити, що трансферт не змінює загального добробуту суспільства і є грою з нульовою сумою. В тому разі, коли трансферт вимагає

будь-яких витрат ресурсів, суспільство зазнає чистих втрат [3]. Такої ж думки дотримується і Дж. Бьюкенен. Отже, відомі економісти додержуються поглядів, що пошук ренти – це витрати, які несе суспільство замість вигод, які воно могло б мати, як би ресурси були використані продуктивно. Сам термін “пошук ренти” у науковий обіг було введено А. Крюгер у 1974 році. Вона описувала дії зацікавлених осіб у отриманні політичної ренти. В своїх роботах вона досліджувала проблеми відносин з приводу пошуку ренти у змішаних економіках країн, що розвиваються, які виділялися значними урядовими втручаннями [4].

Кількісні методи оцінки втрат суспільства від пошуку ренти від монополій були запропоновані американським економістом О. Харбергером, так званий «трикутник Харбергера». Крім того, розроблено оцінку втрат від пошуку ренти у сфері бюджетного фінансування. Модель розроблено Е. Катцем та Дж. Розенбергом і уточнено за допомогою кореляційно-регресійного методу Д. Демірбасом [5]. Методику оцінки ступеня корумпованості країни було розроблено міжнародною громадською організацією «Трансперенсі Інтернешнл» (Transparency International). «Індекс сприйняття корупції» засновано на непрямих показниках, які відображають погляди підприємців та спеціалістів про ситуацію з підкупом чиновників у власній країні [6].

Рентоорієнтовану поведінку у російській перехідній економіці досліджував відомий економіст А. Ослунд. У своїй роботі він виділив методи привласнення ренти і особливий акцент зробив на чотирьох із них: спекуляція, субсидії на імпорт, пільгові кредити та номенклатурна приватизація. А.Ослунд відмітив, що “рента здобувалася внаслідок обмеженого доступу до джерел доходів і корупції” [7, с.103]. Проблеми рентоорієнтованої поведінки в російській економіці приділяють увагу такі вчені економісти, як О.Заостровцев, Ю. Кузнецов, Л.Поліщук, О. Хіллман та інші [7-10]. Теоретичні дослідження проблеми політичної ренти проводяться В. Дементьєвим [11]. Практичні дослідження з цієї проблеми відсутні.

При дослідженні наукової літератури російських та українських вчених нами було виявлено досить цікавий феномен. В нашій науковій літературі існує два різних терміна, які описують одне і те ж явище – поряд з терміном пошук ренти використовується термін утилітаризм.

Норма утилітаризм як складова конституції ринку була запропонована у працях російського вченого А. Олейника. Та виникає досить суттєва проблема – у науковій світовій спільноті утилітаризм сприймається як всебічна моральна теорія. Основоположниками якої були І. Бенгам, Дж. Ст. Міль, Дж. С্মарт, А. Сміт. Утилітаризм як моральна теорія є вищою формою абстракції і розглядається як інтелектуальна проблема. Утилітаризм стверджує, що морально правильними діями є ті, які створюють найбільше щастя для найбільшої кількості членів суспільства. Дане теоретичне узагальнення дозволяє відобразити основні закономі-

рності утилітаризму, які можуть бути застосовані для дослідження економічних об'єктів та явищ і прогнозування їх розвитку та функціонування.

Утилітаризм мав значний вплив на розвиток економічної теорії, особливо на побудову теорії добробуту та теорії пошуку ренти. На основі його принципів сформульовано суспільну функцію добробуту. Отже, в економічних науках проекцією утилітаризму є підвищення корисності та ефективності як позитивні дії та пошук ренти як негативні. Загальні визначення досліджуваних явищ представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Визначення утилітаризму в економічних науках

Види утилітаризму	Утилітаризм в економічних науках	Види рентоорієнтованої поведінки
Утилітаризм звичайний – намагання індивіда максимізувати свою користь в незалежності від своєї продуктивної діяльності	Пошук ренти – це діяльність особи, організації або фірми, яка спрямована на отримання вигод шляхом маніпулювання законодавчими або економічними умовами, а не шляхом виробництва і продажу товарів та послуг	Корупція Пошук ренти у бюджетній сфері
Утилітаризм складний – максимізація індивідом своєї корисності на основі продуктивної діяльності	Корисність – здатність будь-якого блага задовольняти потреби окремої особи.	
	Економічна ефективність – результативність економічної системи, яка виражається у відношенні корисних кінцевих результатів її функціонування до витрачених ресурсів	Прибуток ВВП

У всіх приведених визначеннях в неявній формі присутня кінцева ціль будь-якого економічного суб'єкту – зростання свого добробуту, що може сприйматись як підвищення щастя.

В даному дослідженні нас будуть цікавити прояви в економічній сфері звичайного утилітаризму та його наслідки.

Ціллю нашого дослідження є досить складне соціально економічне явище – пошук ренти. Конкретно нами досліджено такі його види, як пошук ренти у бюджетному фінансуванні та корупція, а також проведено порівня-

льний аналіз по 54 країнам.

Кожній культурі притаманний стереотип поведінки, який дозволяє в більшій чи меншій мірі здійснювати діяльність по пошуку ренти.

Згідно теорії Е. Катца та Дж. Розенберга всі зміни, що відбуваються у пропорційному розподілі урядових витрат, захоплюються групами тиску для своїх цілей. Вони припустили: 1) активність по пошуку ренти здійснюється групами тиску, які використовують реальні ресурси у своїх пошуках ренти; 2) загальні обсяги пошуку ренти дорівнюють загальним змінам у бюджетному пропорційному розподілу

на різні цілі. Вони визначають змінну величину R_t як політичну ренту для бюджетного розподілу (як пропорцію від загального розподілу урядових видатків). R_t вираховується як сума відносних змін у пропорційному розподілі у різних бюджетних програмах у році t до року $(t-1)$:

$$R_t = \frac{1}{2} \sum |S_{(ti)} - S_{(ti-1)}|, \quad (1)$$

де $S_{(ti)}$ та $S_{(ti-1)}$ – доля i -й цілі у видатках зведеного бюджету у році t ($t-1$)

n – кількість цілей у бюджеті. [5]

Ділення на два здійснюється з метою усунення подвійного врахування. Таким чином, R_t – половина суми від загальних абсолютних змін у пропорційному розподілі між різ-

ними бюджетними цілями у році t до року $(t-1)$. Слід зазначити, що загальна пропорція суми цілей бюджету дорівнює 100 %, а отже значення суми відносних змін лежить у інтервалі $0 < R_t < 100$. Значення R_t говорить про неефективність державних видатків, але результат може не віддзеркалювати масштаби політичної ренти у разі, коли державний сектор має незначні розміри [5]. Оцінка втрат суспільства від пошуку політичної ренти була проведена за період 1998-2010 роки по 54 країнам. Дані для обчислення були отримані із публічних джерел – web-сторінок статистичних бюро досліджуваних країн. Результати розрахунків пошуку ренти у сфері бюджетного фінансування за формулою (1) по окремим рокам наведено у таблиці 2.

Таблиця 2

Оцінка втрат від пошуку ренти у сфері бюджетного фінансування

Країна	Рента %, 1999	Рента %, 2000	Рента %, 2005	Рента %, 2009	Рента %, 2010	Середнє значення ренти за 1998-2010 р.р.	Коефіцієнт варіації
Аргентина	2,84	1,87	5,18	2,13	нд	3,00	48,81
Австралія	2,93	6,53	0,84	6,56	4,35	2,86	73,50
Австрія	1,24	0,95	5,77	1,09	0,67	1,97	98,08
Бельгія	12,84	0,68	5,38	0,67	1,26	2,74	126,63
Болгарія	3,64	3,26	4,12	8,65	8,31	6,43	38,10
Канада	0,51	1,23	0,85	1,08	нд	1,02	34,91
Чілі	1,32	0,76	1,75	1,56	1,58	1,62	32,62
Китай	4,23	6,07	1,36	4,85	3,12	5,43	90,82
Колумбія	6,66	11,38	2,57	9,69	3,94	5,52	51,94
Коста Ріка	3,91	14,95	2,56	4,88	5,70	6,80	60,63
Хорватія	12,04	6,97	1,14	2,59	1,34	5,31	95,25
Чеська Республіка	3,53	2,28	2,16	1,52	1,91	3,03	58,79
Данія	1,78	0,80	0,91	0,84	1,23	1,01	29,27
Еквадор	4,19	24,34	3,48	20,16	12,02	9,85	68,05
Сальвадор	3,90	2,73	3,43	11,39	12,08	7,09	62,46
Естонія	3,62	1,40	1,97	6,62	4,47	3,00	49,71
Фінляндія	1,03	1,58	0,71	1,25	0,52	0,85	46,54
Франція	0,53	1,38	0,42	0,43	0,92	0,83	46,98
Німеччина	1,40	4,66	0,42	0,94	1,88	1,60	99,53

Продовження таблиці 2

Греція	2,96	2,14	4,14	2,62	3,85	3,09	34,26
Гватемала	4,21	6,69	5,16	6,07	8,32	4,72	38,93
Угорщина	2,97	2,79	1,23	1,85	3,41	2,53	40,88
Індія	2,37	28,59	3,27	2,63	2,79	6,67	154,37
Індонезія	6,55	5,02	69,13	10,66	3,09	11,62	158,46
Ірландія	4,25	5,16	2,98	2,44	22,58	4,27	137,90
Ізраїль	1,15	1,20	2,89	1,73	0,77	1,65	37,76
Італія	2,34	2,49	0,56	1,98	1,65	1,89	37,04
Японія	4,61	4,26	1,38	6,76	10,32	4,04	65,14
Литва	3,46	3,29	4,27	7,60	4,90	3,58	42,01
Латвія	12,06	25,68	3,53	26,51	3,45	7,52	121,18
Люксембург	1,54	1,12	1,50	0,85	1,38	2,02	67,18
Малаві	24,80	14,37	22,74	11,18	1,73	15,22	61,01
Малайзія	3,99	4,20	3,46	3,40	4,40	4,22	31,49
Маврикій	3,83	6,48	2,50	5,60	3,62	3,80	36,70
Мексика	2,47	6,86	1,40	8,10	1,55	2,81	82,93
Нідерланди	1,80	1,81	0,82	1,76	1,43	1,54	49,39
Нова Зеландія	3,34	2,98	2,11	2,99	4,60	3,15	34,80
Нігерія	15,13	17,48	4,20	6,21	8,80	10,97	61,06
Норвегія	1,66	1,00	0,71	0,92	0,89	1,21	44,44
Пакістан	2,23	3,17	2,39	9,12	3,72	4,27	62,62
Перу	14,64	2,49	1,72	12,87	2,87	6,40	74,50
Польща	13,76	21,40	2,56	1,92	1,18	7,02	126,04
Португалія	1,52	1,40	0,72	3,19	2,75	1,84	44,52
Румунія	13,24	8,29	4,43	5,24	3,75	5,98	42,69
Російська Федерація	2,73	2,15	24,04	4,28	5,66	7,19	89,52
Сінгапур	5,41	8,42	3,21	4,03	2,50	4,78	40,49
Словацька республіка	4,66	4,97	3,98	3,56	6,98	5,26	37,97
Слоївенія	нд	0,86	1,35	1,26	1,73	1,47	43,54
Іспанія	1,42	1,31	1,11	1,79	1,95	1,27	41,86
Швеція	1,83	2,88	0,97	1,50	0,70	1,39	52,16
Україна	7,32	22,93	10,45	26,90	5,75	9,38	80,69
Великобританія	2,59	6,32	1,23	2,68	2,95	2,73	78,50
США	1,51	1,66	1,63	7,31	9,71	3,24	79,26
Венесуела	нд	10,06	8,94	4,96	нд	7,50	26,71

Примітка. Таблицю складено за даними [12,13]

Як видно із табл. 2, у значній кількості країн, незалежно від рівня економічного розвитку, спостерігаються досить високі втрати від пошуку ренти у сфері бюджетного фінансування. Необхідно відмітити, що цей вид рентоорієнтованої поведінки належить еліті країни, а саме представникам законодавчої влади – членам парламенту. Тільки вони мають повноваження формувати бюджет країни і відповідно мають можливості використовувати його кошти за напрямками, які принесуть їм вигоди. Нами обчислено середнє значення пошуку ренти за період 1998-2010 р.р. та коефіцієнт варіації з метою виокремлення країн з високим рівнем ренти, а також із суттєвими коливаннями у часі розмірів втрат від рентоорієнтованої поведінки. Мінімальний рівень ренти належить Франції – 0,83% і максимальне значення – 15,22% для Малаві. Франція характеризується як високорозвинена країна, зі сталими демократичними традиціями та державністю, яка нараховує сотні років. Республіка Малаві – слабборозвинена сільськогосподарська країна, з перехідним режимом, яка отримала незалежність у 1964 р. від Великобританії. Зазначимо, що Малаві має високий рівень коливань розмірів ренти у часі – 61,01%. Це свідчить про нестабільність як соціально-економічної, так і політичної системи країни. Крім того, відмічається високий рівень грантів у дохідній частині бюджету, так у 2009 році він склав 43,2%, що означає наявність залежності у формуванні соціально-економічної політики держави від точки зору донорів. Серед досліджених країн колишнього СРСР найбільший розмір ренти має Україна – 9,38% при значному коливанні цього показника.

Особливу увагу до себе привертає рента у 69,13% в Індонезії 2005 року. Цю цифру необхідно прокоментувати. В першу чергу, це пояснюється жахливими наслідками цунамі 2004 року, за даними інформаційних агенцій 180 тис. осіб загинуло. Первісний кошторис на відновлення склав 5 млрд. доларів США, а період ліквідації наслідків оцінювався близько 10 років [14].

Досить цікаве явище спостерігається у 2009 та 2010 роках – у більшості країн відбулось значне зростання розмірів ренти у порівнянні з попередніми роками. На наш погляд, таке зростання пов'язано із наслідками світової кризи. Такого зростання не змогли запобігти США та Японія. В США та Японії значні кошти були перерозподілені на користь статті

«Економічна діяльність» за рахунок статті «Загальнодержавні функції», також суттєві кошти були отримані сектором «Житлово-комунальне господарство» у 2009 році. У 2010 році обсяги зазначених статей було повернуто до рівня 2008 року. Кошти, які були перерозподілені таким чином, було спрямовано для підтримки на плаву великих фінансових посередників. Отже, з цього ми можемо зробити декілька висновків, що стосуються формування соціально-економічної політики в цих державах, а також про функціонування в них ринкових відносин. Перше, в означених країнах існують групи тиску, які мають значний вплив на формування політики держави в цілому. Вони отримували значні преференції від урядів протягом до кризових років, які дозволяли їм проводити високоризиковані фінансові операції, що загалом відобразилось на їхній фінансовій стійкості. На цих прикладах ми можемо спостерігати парадоксальну ситуацію, в якій виживають і далі досить успішно існують фірми, які згідно ринкових законів мали загинути як слабкі, неконкурентоздатні. Вони були врятовані втручанням з боку держави, що наводить на роздуми щодо існування тісних взаємозв'язків між ними.

Нами було проведено дослідження взаємозв'язків між соціально-економічним розвитком країни та рівнем корупції і обсягами пошуку ренти у сфері бюджетного фінансування. Для визначення рівня соціально-економічного розвитку країни нами обрано «Індекс розвитку людського потенціалу» (HDI), який представляє Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй. Рівень корупції в країні визначається «Індексом сприяння корупції» (CPI), який розраховується громадською організацією «Трансперенсі Інтернешнл». Результати аналізу представлено у таблиці 3.

Перш за все пояснимо розбіжність у роках: так для розрахунку «Індексу розвитку людського потенціалу» 2005 (HDI 2005) року використано статистичні дані за 2003 рік, це пояснюється запізненням у отриманні даних статистичним відділом ООН від країн, для оцінки пошуку ренти 2003 року використано дані бюджету 2002-2003 року. Оцінка «Індексу сприяння корупції» (CPI) публікується у тому році коли були проведені дослідження. Отже, нами було враховано часовий лаг у дослідженні взаємозв'язку між цими явищами. Із розрахунків випливає досить цікавий факт – при більшій стабільній економічній ситуації у світі

спостерігається сильна пряма кореляція між «Індексом розвитку людського потенціалу» та «Індексом сприяння корупції» і середня обернена кореляція між «Індексом розвитку людського потенціалу» та пошуком ренти. В цілому, за виключенням окремих випадків, пряма кореляція означає, чим вищий рівень розвитку людського потенціалу, тим нижчий рівень корупції у цьому суспільстві. Обернений зв'язок озна-

чає, що більша рента в суспільстві відповідає нижчому рівню людського розвитку. З погіршенням економічної ситуації досліджувані зв'язки значно слабшають. Загалом, це означає, з точки зору утилітаризму, частина суспільства в кризовій ситуації не бажає поступатись своїм добробутом і вдається до рентоорієнтованої поведінки.

Таблиця 3

Взаємозв'язок між рентоорієнтованою поведінкою та соціально-економічним розвитком країни

Кореляція	CPI 2003	Рента 2003	Кореляція	CPI 2006	Рента 2006
HDI 2005	0,769	-0,665	HDI 2008	0,780	-0,563
Кореляція	CPI 2009	Рента 2009	Кореляція	CPI 2010	Рента 2010
HDI 2011	0,502	-0,224	HDI 2012	0,515	-0,165

Примітка. табл. складено по базі даних [6,15]

Отримані результати можуть бути використані для подальшого аналізу взаємозв'язку між пошуком ренти і соціально-економічним розвитком держави. Подальші емпіричні дослідження дозволять нам виявити норми та правила, а також інші причини, які сприяють рентоорієнтованій поведінці членів суспільства та такі, що її стримують. Суттєві обмеження масштабів пошуку ренти дозволять в значній мірі підвищити ефективність функціонування будь-якого суспільства.

Література

1. Tullock G. The Welfare Costs of Tariffs, Monopolies and Theft [Електрон. Ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://www.gmu.edu>. – Загол. з екрана.
2. Бьюкенен Дж. Границы свободы. Между анархией и Левиафаном. [Електрон. Ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://economicus.ru>. – Загол. з екрана.
3. Нуреев Р.М. Теория общественного выбора [Електрон. Ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://economicus.ru>. – Загол. з екрана.
4. Krueger A. The Political Economy of the Rent-Seeking Society [Text] // The American Economic Review, Volume 64, NO. 3 (Jun., 1974), P. 291-303.
5. Demirbas D. Rent-seeking in developed and developing countries: cross section and time series

studies. [Електрон. Ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://inomics.com> – Загол. з екрана

6. Corruption Perceptions Index [Електронний ресурс]: Сайт громадської організації «Трансперенсі Інтернешнл». – Режим доступу: URL: <http://www.transparency.org/research/cpi/overview>. – Загол. з екрана.

7. Ослунд А. «Рентоориентированное поведение» в Российской переходной экономике // Вопросы экономики. – 1996. – №8. – С. 99–108.

8. Заостровцев А. Рентоориентированное поведение: потери для общества // Вопросы экономики. – 2000. – №5. – С. 31–44.

9. Полищук Л. Экономическая эффективность и присвоение ренты: анализ спонтанной приватизации // Экономика и математические методы. – 1996. – Т 30. – Вып. 2. – С. 7-18.

10. Хиллман А. К. Западноэкономические теории и переход от социализма к рыночной экономике. Перспективы общественного выбора // Экономика и математические методы. – 1996. – Т 32. – Вып. 4. – С. 77-90.

11. Дементьев В.В. Политическая реформа с точки зрения экономической теории. [Електрон. Ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://www.donntu.edu.ua>. – Загол. з екрана.

12. Eurostat [Електронний ресурс]: Сайт Європейської комісії. – Режим доступу: URL: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>. – Загол. з екрана.

13. Croatian Bureau of Statistics. International

Statistical Links. [Электронный ресурс]: Сайт бюро статистики Хорватии. – Режим доступа: URL: http://www.dzs.hr/default_e.htm. – Загол. з экрана.

14. Вопросы политики, касающиеся региона ЭСКАТО: новые вопросы, возникшие в связи с цунами и другими природными катастрофами // ООН, Экономический и социальный совет, Экономическая и социальная комиссия для Азии и Тихого океана. Шестьдесят первая сессия 12-18 мая 2005 года. – Бангкок. [Электрон-

ний ресурс]: Сайт ПРООН. – Режим доступа: <http://www.unescap.org/61/English/E1333e.pdf>. – Загол. з экрана.

15. Human Development Report. Getting and using the data [Электронный ресурс]: Сайт ПРООН. – Режим доступа: <http://hdrstats.undp.org/en/tables/>. – Загол. з экрана.

Статья поступила в редакцию 20.01.2014